

UOT-811.11-112

Səhifə: 156-160

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2026.1.156>

*İradə Cəfərova*  
*Bakı Dövlət Universiteti*  
*İ-mail: i.ceferova15@gmail.com*  
*ORCID- 0009-0000-8698-35-43*

## MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ TOPLULUQ MƏNALI SÖZLƏR

### XÜLASƏ

Məlum olduğu kimi, dil ümumxalq məhsuludur və cəmiyyət tərəfindən yaranmışdır. Ünsiyyət vasitəsi olan dil xalqın varlığını bildiren əsas xüsusiyyətlərdəndir. Tarixə baxışımızda, dil qədim zamanlarda insanların bir-birinə söz demək ehtiyacından, bir-biri ilə ünsiyyət saxlamaq zərurətindən yaranmışdır. Dildən ünsiyyət prosesində ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunur. Dil ancaq insanlara aid olan, özündə məzmun və eyni tip səslənmə (yazılış) qaydaları daşıyan şərti sistem olmaqla, eyni zamanda dünya haqqında təsəvvür yaradır. Hazırda yer üzündə 7000-ə yaxın dil mövcuddur. Dünyanın 7 dili (ingilis, ispan, ərəb, rus, fransız, alman, portuqal) dünya dilləri hesab olunur. Dilin saxlanması üçün həmin dildə ən azı 100 min insan danışmalıdır. Yer üzündə əhalinin 80%-i 7000 dildən yalnız 80 dili bilir. Qalan dillərdə əhalinin 20%-i danışır.

Müqayisəli dilçiliyin əsas məqsədi və vəzifəsi çox yayılmış dillərdə, müxtəlif millətlərin ayrı-ayrı dillərində ümumbəşəri dilin bəzi hissələrinin işlədilməsini müşahidə və müqayisə etməkdən ibarət olmalıdır. Qrammatik formalar müxtəlif dillərdə müxtəlif şəkildə təzahür edir. Belə olan halda bu formalara xas olan xüsusi keyfiyyətləri ayrı-ayrı dillərdə olan qrammatik formalarla müqayisə etmək olar. Dilçilikdə dilin inkişaf tarixinə və müasir vəziyyətinə dair yazılmış əsərlərə nəzər saldıqda açıq şəkildə görürük ki, kəmiyyət kateqoriyası morfoloji xüsusiyyətlərinə görə digər kateqoriyalardan fərqlənir, yəni, bu kateqoriyada təklik və cəmlik, topluluq və qeyri müəyyən çoxluq kimi anlayışlar vardır. Dilçilikdə kəmiyyət kateqoriyası çox mürəkkəb bir kateqoriyadır. Kəmiyyət kateqoriyası yalnız isimlərə aid deyil, eyni zamanda digər nitq hissələrinə də (sifət, say, əvəzlik, feil) aiddir.

*Açar sözlər:* isim, ismin kəmiyyət kateqoriyası, kollektiv və ya toplu isimlər, inkişaf, termin.

**Giriş:** Akademik Ağamusa Axundovun qeyd etdiyi kimi, Avropa dillərində, türk dillərində və o cümlədən Azərbaycan dilində də nitq hissələrinə aid iki kəmiyyət mövcuddur: tək və cəm. Mənasına görə təklik yalnız əşya, şəxs, hərəkət və. s-nin vahid, tək olmasını bildirir. Cəmlik isə göstərilənlərin cəm halda olduğunu, topluluğunu, çox olmasını (çoxluğunu) bildirir, əksəriyyəti isə -lar, -lər şəkilçisi ilə və ya müxtəlif dillərdə bu şəkilçinin ekvivalent forması ilə düzəlir. Cəmliyin formalarından biri də topluluqdur. Topluluq dünyanın əksər dillərində yayılmışdır və bu dillərdə sözlər adlıq halında heç bir şəkilçi qəbul etmədən cəmlik bildirir. Bəzən toplu isimlərlə cəm şəkilçisi qəbul etmiş isimlər bir-biri ilə qarışdırılır. Lakin topluluq cəmlik anlayışını bildirsə də onlar bölünmür və bütöv halda olur. Cəmlik isə hissələrə bölünür. Məsələn meşə dedikdə orada bitən bütün ağaclar, ordu dedikdə orada olan bütün heyət nəzərdə tutulur və s. Digər dillərdə olduğu kimi müasir Azərbaycan və ingilis dillərində də topluluq bildiren sözlər geniş yayılmışdır [1, s.33].

Topluluq anlayışı A.Aslanovun yazdığı kimi “əşyanın və ya hadisənin qruplaşması əsasında yaranır, lakin bu qruplaşma analiz əsasında deyil, sintez əsasında meydana çıxır. Müasir ingilis dilində ümumi isimlərin çoxu tək bir sözdən ibarət olub ayrı-ayrı varlığın adını bildirdiyi halda bir qismi də cəmlik şəkilçisi qəbul etmədən tək bir sözlə varlığın topluluğunu-çoxluğunu

bildirir. Belə isimlərə misal olaraq family, crowd, crew, company, audience, jury, team, hetroop və s. sözlərini göstərmək olar. [2, s.116].

Məşhur dilşünas Boris Xaymoviçin bu məsələyə münasibəti belədir: "Bu qəbildən olan isimlərə kollektiv isimlər və ya toplu isimlər deyilir. Topluluq bildirən adlar şəkilcə başqa ümumi adlardan fərqlənmədiyi kimi, morfoloji əlamət qəbul etdiyi zaman da onlardan fərqlənir. Mücərrəd isimlərdən fərqli olaraq kollektiv isimlər həm təkdə, həm də cəmdə işləyə bilər. Onlar da cəmlilik şəkilçisi qəbul edib, məsələn: family - families (ailə-ailələr), company - companies (təşkilat-təşkilatlar), team – teams və s. şəklində işlənir. Cəmlənmiş toplu bildirən isimlərdə topluluq məzmunu sözün kökündə özünü saxlayır və s. (-es), yəni (~lar -lər) cəmlilik şəkilçisi bu məzmunun qeyri-müəyyən miqdarının artmasını bildirir.

Səlim Cəfərov yazır: "Bu hal ilk baxışdan olan, yəni kollektiv (toplu) isimləri konkret isimlərlə yaxınlaşdırır, lakin toplu isimlərin təklik və ya cəmlilik ifadə etməsi başqa bir cəhətlə də əlaqədardır: danışan, kollektiv bildirən hər hansı bir ismin ifadə etdiyi məfhumu bütövlükdə götürürüksə, həmin isim tək mənada işlənir. Danışan kollektivə aid olan üzvlərin hər birini ayrılıqda nəzərdə tuturuqsa, bu halda isim formaca tək olsa da cəmlilik bildirir. Məsələn, əgər hər hansı bir ailə haqqında ümumiyyətlə danışılırsa o, bir kollektiv kimi götürülürsə, ailə (family) sözü tək formada hesab olunur [3, s.100].

Buna görə də, ondan sonra gələn feil təkdə olur, məsələn:

My friend's family is large.

Dostumun ailəsi böyükdür.

Həmin ailənin hər bir üzvü ayrı-ayrılıqda götürülürsə, family sözü tək formada işlənməsinə baxmayaraq cəmlilik bildirir. Buna görə də ondan sonra feil cəmdə işlənir. məsələn:

My friend's family are early risers.

Dostumun ailəsi erkən qalxır.

My family are diligent.

Mənim ailəm çalışqandır.

M.Məmmədova yazır: Bundan başqa, ifadə etdikləri məfhum bütövlükdə bir vahid kimi götürüldükdə təklik, bu kollektivə aid olan üzvlər ayrı-ayrılıqda nəzərdə tutularsa cəmlilik ifadə edən digər toplu isimlərə congress, organization, government, team, jury, group, army, committee, club, class, crowd, public, audience, firm, staff, cast, minority, majority, vacation, association, college, community, company, crew, department, electorate, enemy, generation, opposition, school, university; müəyyən təşkilat adları, məsələn: The Bank of England, The BBC, IBM, Sony, The United Nations və s. aiddir.[4, s.14]

Oruc Musayev məsələyə münasibət bildirərək yazır: "Belə hallarda isimlərin tək və ya cəm bildirməsi olan öz morfoloji forması ilə deyil, özlərindən sonra işlənən feillə müəyyən edilir". Məsələn:

The jury is ready with its verdict.

Münsiflər heyəti öz hökmü ilə hazırdır.

The jury have accepted the decision.

Münsiflər heyəti qərar qəbul edib.

Müasir ingilis dilində mövcud olan police (polis), cattle (mal-qara, sürü, naxır), poultry (ev quşları), gentry (zadəgan) sözləri topluluq bildirən isimlər adlanır. Bu isimlər heç vaxt cəm şəkilçisi qəbul etmir, lakin həmişə cəmlilik bildirir.[5, s.108]

Cəmlilik bu qəbildən olan isimlərin nominativ mənasına daxildir. Buna görə də həmin isimlərdən hər hansı biri cümlədə mübtəda rolunda çıxış etdikdə, ondan sonra feil hökmən cəmdə işlənilir, məsələn:

The police were looking for the robber- Polis oğrunu axtarırdı.

The cattle were grazing in the meadow.

Mal-qara çəmənlikdə otlayır.

The poultry are in theyard.

Quşlar həyətdədir [5, s.108].

Prof. Yəhya Seyidov topluluq haqqında yazır: “Çoxluq bildirən money (pul), youth, linen (kətan), fotiage-yarpaqları), machinery (aparat, qurğu) və s. isimləri bir qayda olaraq həmişə tək formada işlədilir və özlərindən sonra feili təkdə tələb edir, məsələn:

Money makes money. (proverb)

Pul pulu gətirər (atalar sözü)

Youth is everything in the world-Gənclik dünyada hər şeydir.

Modern machinery is required for this plant.

Zavoda müasir qurğular tələb olunur.[6, s.174]

Müasir ingilis dilində işlənən people sözü adamlar, camaat mənasında işlənərkən tək formada həmişə cəmlilik, xalq mənasında işlənərkən isə ifadə etdiyi kəmiyyətdən asılı olaraq həm tək, həm də cəmlilik bildirir, məsələn:

The weather was warm and the people were sitting at their doors.

Hava isti olduğuna görə adamlar qapılarının ağzında oturmuşdular.

The Azerbaijani are a turkic people. Long live the friendship of all the peoples.

Azərbaycan türkdilli xalqdır. Yaşasın xalqlar dostluğu.

Cəmlilik ifadə edən toplu isimlərdən sonra cəmdə feil işlənir və qrup they və who əvəzlilikləri ilə ifadə edilir, məsələn:

Her family are very kind. They do all they can for her.

Onun ailəsi çox mərhəmətlidir. Onlar onun üçün bacardıqları hər şeyi edirlər.

I don't know any other family who would do so much.

Ailənin malik olduğu gücə heç bir başqa qüvvə malik deyil.

Təklilik ifadə edən toplu isimlər tək feil və əvəzliliklə işlənir. Əgər bu sözlərin qarşısında a(an), each, every, this və ya that işlənərsə adətən onlar cəm feillərlə işlənirlər, məsələn:

Almost every family in the country owns a television.

Demək olar ki, ölkədə hər ailənin televiziyası var.

A team which is full of enthusiasm is more likely to win.

Yaxşı ruhlandırılmış komandanın qazanmaq ehtimalı daha çoxdur. Oksford Universitetinin professorları Thompson A. J. və Martinet A.V. “İngilis dilinin praktik qrammatikası” kitabında yazırlar ki, İngilis dilinin amerikan variantında təklilik ifadə edən toplu isimlərdən sonra həm tək, həm də cəmdə feil işlədilir. Məsələn:

The jury has/have returned a verdict of guilty.

Hakim günahkarın hökmünü elan etdi.

The team is/are not playing very well this season.

Komanda bu mövsümdə çox da yaxşı oynamadı.

Majority - tək işləndikdə həmişə xəbər təkdə, cəm isimlə işləndikdə xəbər cəmdə işlənir, məsələn:

The majority believes that we are in no danger.

Əksəriyyət bizim təhlükəsiz olduğumuza inanır.

The majority of the students believe him to be innocent.

Tələbələrin çoxu onun günahsız olduğuna inanır.

Vacation - sözünün qarşısında say olduqda cəmdə işlənir, məsələn:

Our summer vacation lasts 2 months.

Bizim yay tətlimiz iki ay davam edir.

We have 2 vacations a year.

İldə bizim iki tətlimiz olur. [7, s.383]

Heyvanlar sürü, dəstə, insanlar isə qrup, izdiham və s. mənasını ifadə etdikdə tək isim kimi işlənir, məsələn:

The flock of birds is circling overhead.

Bir dəstə quş başımızın üzərində dövrə vurur.

The herd of cattle is breaking away.

Mal-qara sürüsü ayrılır.

A small crowd is lined up to see the guests arrive.

Qonaqların gəldiyini görəndə kiçik izdiham düzüldü.

A group of people who play, act, or work together is a team.

Birlikdə oynayan fəaliyyət göstərən və işləyən insan qrupu komandadır.

Toplu isimlər vaxt, pul və məsafə bildirdikdə təkdə işlənir, məsələn: Twenty five dollars is too much to pay for the shirt.

İyirmi beş dollar bu köynəyə ödəmək üçün çox bahadır.

Fifty minutes isn't enough time to finish this test.

Əlli dəqiqə vaxt bu testi bitirməyə kifayət etmir

Two miles is too much to run in one day.

Bir günə iki mil qaçmaq həddindən artıq çoxdur.

Three years is a long time to be without a job.

Uç il işsiz olmaq uzun müddətdir.

**Nəticə:** Deməli, ismin mənaca topluluq bildirməsi ilə onun kəmiyyət göstəricisi qəbul edərək cəmlilik bildirməsi eyni deyildir. Birincinin əsasında sözün leksik-semantik mənası durur, yəni formaca təkdə olur, onun tərkibində heç bir kəmiyyət göstəricisi iştirak etmir, ikincidə isə qrammatik proses gedir, yəni şəkilçi vasitəsilə formalaşır. Topluluq mənasında olan söz bir neçə şəxs, əşyanın və. s-nin toplu halda olmasını bildirir.

### **Ədəbiyyat siyahısı**

1. Axundov A. "İngilis və Azərbaycan dillərində kəmiyyət kateqoriyası" 1976. s.33.
2. Aslanov A. "İngilis dilində topluluq anlayışlı sözlər: Bakı. 1967. s.116-123
3. Cəfərov S. "Azərbaycan dilində isim tədrisinin nəzəri əsasları". Bakı, 1962. s.100.
4. Məmmədova M. "İngilis dilinin qrammatikası" Bakı: Adiloğlu, 2011, s.14-18.
5. Musayev O.İ. "İngilis dilinin qrammatikası". Bakı: Qismət, 2007, 108 s.
6. Seyidov Y. "Azərbaycan dilinin qrammatikası". Bakı: Maarif, 2000, s.174.
7. Thompson A.J., Martinet A.V. "A Practical English Grammar" Oxford University Press, 2001, 383 p.

*I.Cafarova*

### ***The collective nouns in modern English language***

#### ***Summary***

The category of number exist in all languages. It carries philosophical maintenance and its circle of scope is very broad. There is no area of activity of the human life the authors use the category of number. The category of number have lexical and grammatical expressions in different languages system. The category of number is mainly formed in language the ways of lexical, morphological and syntactic, and in these three ways is expressed the singularity, the plurality, the collectivity and the majority.

If collectivity is notified plurality, it exists in the odd form in the language, and also it informs both things and persons plurality.

Sometimes nouns forming a plural suffix denoting collective nouns are confused with each other. It should be noted that the meaning of the noun denoting the group does not coincide with its meaning denoting the group using a quantitative indicator. The first one is based on the lexical-semantic meaning of the word, that is, it is in the singular and there is no quantitative indicator in its composition, while the second one is a grammatical process, that is, it is formed by means of a suffix. In the meaning of "group" the word means that there are several people, things, etc. d. are in the group. However, although the group implies the concept of a group, they are not separated and represent a single whole.

**Key words:** *the noun, the category of number of the noun, collective nouns, development, term.*

*И.Джафарова*

*Собирательные существительные в современном английском языке*

*Резюме*

Категория числа существует во всех языках. Она имеет философское значение, и её сфера применения очень широка. Ни одна область человеческой деятельности не связана с категорией числа. Категория числа имеет лексическое и грамматическое выражение в различных языковых системах. Категория числа формируется в языке преимущественно лексическим, морфологическим и синтаксическим способами, и этими тремя способами выражает единственность, множественность, коллективность и большинство. Если коллективность выражает множественность, она существует в языке в нечётной форме и сообщает о множественности как предметов, так и лиц.

Иногда существительные, образующие суффикс множественного числа, обозначающий собирательные существительные, путают друг с другом.

Следует отметить, что значение существительного, обозначающего группу, не совпадает с его значением, обозначающим группу с помощью количественного показателя. Первое основано на лексико-семантическом значении слова, то есть оно стоит в единственном числе и в его составе нет количественного показателя, тогда как второе является грамматическим процессом, то есть образуется посредством суффикса.

**Ключевые слова:** *существительное, категория количества, собирательные существительные, английский язык, развитие, термин.*

*Çapa tövsiyə edən:*

*Bakı Dövlət Universiteti*

*Rəyçilər:*

*dosent K.Mehdixanlı*

*dosent N.Hüseynova*